

Всесвітнє наукове ноосферно-онтологічне товариство  
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди  
Асоціація російськомовних вчених штату Масачусетс, м. Бостон, США  
Асоціація «Духовно-інтелектуальний вибір»  
Харківський громадський фонд розвитку вищої освіти «ІНТЕЛЕКТ»

## **ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ**

*Міжнародна колективна монографія  
за загальною редакцією проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко*

## **ДУХОВНО-ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ МОЛОДЕЖИ В ХХІ СТОЛЕТИИ**

*Международная коллективная монография  
под общей редакцией проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рыбалко*

## **SPIRITUAL AND INTELLECTUAL UPBRINGING AND TEACHING YOUTH IN THE XXI CENTURY**

*International Collective Monograph  
edited by prof. V. P. Babich, prof. L. S. Rybalko*

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради  
Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства, м. Харків  
(протокол № 4/1 від 3.11.2019 р.)*

**Рецензенти:**

- С. Т. Золотухіна** — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
- О. М. Кікінежді** — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;
- М. С. Гончаренко** — доктор біологічних наук, професор, професор кафедри валеології філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

**Д 85** **Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті** : міжнародна колективна монографія / за заг. ред. проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рибалко. Харків: Вид. **Стиль Издат**, 2019. 464 с.

У монографії розглянуто філософсько-онтологічні та концептуально-методологічні засади духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді в XXI столітті. Представлено матеріали до проекту Концепції духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді «ДИВО-21» Всесвітнього наукового ноосферно-онтологічного товариства.

Висвітлено питання духовно-інтелектуального виховання і навчання молоді в історичному, педагогічному, психологічному аспектах. Акцентовано на практичній значущості розвитку духовно-інтелектуального потенціалу суб'єктів освітнього процесу.

Розраховано на науковців, педагогів, здобувачів вищої освіти, методистів, управлінців, громадську спільноту, батьків.

**Д 85** **Духовно-интеллектуальное воспитание и обучение молодежи в XXI веке**: международная коллективная монография / Под общ. ред. проф. В. П. Бабича, проф. Л. С. Рыбалко. Харьков: Изд. **Стиль Издат**, 2019. 464 с.

В монографии рассмотрены философско-онтологические и концептуально-методологические основы духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи в XXI веке. Представлены материалы к проекту Концепции духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи «ДИВО-21» Всемирного научного ноосферно-онтологического общества.

Освещены вопросы духовно-интеллектуального воспитания и обучения молодежи в историческом, педагогическом, психологическом аспектах. Акцентируется на практической значимости развития духовно-интеллектуального потенциала субъектов образовательного процесса.

Рассчитано на научных работников, педагогов, соискателей высшего образования, методистов, управленцев, общественное сообщество, родителей.

**Spiritual-intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century**: an international collective monograph / by head. ed. prof. V. P. Babich, prof. L. S. Rybalko. Kharkov: View. **Issue Style**, 2019. 464 p.

The monograph deals with the philosophical-ontological and conceptual-methodological foundations of spiritual and intellectual upbringing and teaching of youth in the 21st century. The materials for the draft Concept of Spiritual-Intellectual Upbringing and Teaching of Youth «DIVO-21» of the World Scientific Noosphere-Ontological Society are presented.

The issues of spiritual and intellectual upbringing and teaching of youth in historical, pedagogical and psychological aspects are covered. The practical importance of developing the spiritual and intellectual potential of the subjects of the educational process is emphasized.

It is designed for scientists, educators, higher education graduates, methodologists, managers, the community, parents.

## ЗМІСТ

---

Склад редакційної колегії .....	6
Передмова В. П. Бабича .....	7
Вступ .....	9
<b>Розділ I. КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ .....</b>	<b>11</b>
Научно-Онтологические основы Духовно-интеллектуального воспитания и образования человека новой эпохи «ДИВО-21». <i>В. П. Бабич</i> .....	11
«ДИВО-21»: концептуальные основания преодоления современного античеловечного глобального кризиса. <i>Г. В. Задорожний</i> .....	17
Концептуально-методологические основания системы духовно-интеллектуального воспитания и обучения. <i>М. И. Зобов</i> .....	26
Проект Концепції системи освіти «ДИВО-21». <i>А. Н. Хвостиченко, Л. Г. Трусей, А. Д. Сердюк</i> .....	39
Освіта – кому і навіщо? <i>Л. М. Трусей, А. О. Мироненко</i> .....	49
Суспільство знань: спокуси оновлення і пастки утопічної свідомості. <i>М. Д. Култаєва</i> .....	55
Переорієнтація суспільної свідомості з боротьби на єдність. <i>С. М. Олексюк</i> .....	63
Шахові моделі стосунків у суспільстві та їх вплив на формування світогляду індивіда. <i>О. С. Синьов</i> .....	64
Przegląd polskiej filozofii realistycznej XX wieku i jej związek z edukacją. / The review of Polish realistic philosophy in the 20 th century and its connection with education. <i>M. Krasnodebski</i> .....	67
Духовна еволюція людини як напрям збереження і розвитку людства. <i>Ю. Д. Бойчук, М. С. Гончаренко</i> .....	82
Духовність як інтенція особистісного буття. <i>Н. В. Шелковая</i> .....	92
Антропософський підхід до навчання та виховання особистості. <i>О. М. Іонова</i> .....	97
Валеологічні основи духовного розвитку особистості. <i>Ю. Д. Бойчук, Н. В. Науменко</i> .....	101
Духовно-інтелектуальне навчання та виховання як природне право кожної людини. <i>Л. П. Яненко</i> .....	107
Духовно-інтелектуальне навчання та виховання в Україні та в світі. <i>Я. Волкова</i> .....	112
Засади духовного та інтелектуального виховання молоді. <i>С. М. Грудницька</i> .....	115
Наука та освіта в контексті сучасних вимог. <i>Л. Г. Трусей</i> .....	122
Вчинковий потенціал підростаючої особистості як предмет наукового аналізу. <i>Я. Кальба</i> .....	131
Образ учителя як духовно-інтелектуального наставника молоді з позиції акмеологічного підходу. <i>Л. С. Рибалко, С. Т. Золотухіна, Р. С. Черновол-Ткаченко</i> .....	135
Формування особистості: аналогі в історії, актуальні підходи, практична реалізація, теорія свідомості. Авторська концепція. <i>М. Ю. Міаніс</i> .....	139
Діалогізація в культурно-освітньому просторі особистості: європейський вимір. <i>Н. В. Авдимириць</i> ...	148
Проект «Реформування освіти» / «Освіта майбутнього». <i>М. Ю. Міаніс</i> .....	151
Інноваційна складова сучасної освіти. <i>Г. С. Криворотько, Ж. Ю. Кузьміна</i> .....	157
Сучасні проекти освітнього ландшафту: від експансії маски – до дихання живого. <i>Л. А. Кондрацька</i> ..	160
Принципові особливості навчання та виховання в ХХІ столітті. <i>Л. І. Ліщитович</i> .....	164
Ціннісний підхід до навчання й виховання як основа гуманістичної парадигми в освіті. <i>Г. Жирська</i> .....	170
Елітизм і рівність освіти обдарованої молоді як гуманітарна проблема ХХІ століття. <i>Я. Василькевич</i> ....	174
Філософія в школі: трилогія ума. <i>Ю. А. Ротенфельд</i> .....	179
Нова освітня парадигма як чинник розвитку вищої школи. <i>В. І. Мудрик, О. М. Школа, Чжу Фен</i> .....	188
Можливості ноосферної освіти вже сьогодні. <i>П. М. Таланчук, Л. І. Ліщитович</i> .....	193
Физическая абстракция «свободная энергия» в теории и практике индивидуальной и социальной культуры здоровья. <i>Г. Л. Апанасенко, М. С. Гончаренко, С. Д. Прасол</i> .....	199

Утвердження культури рівних прав та можливостей в контексті людиноцентричної освітньої парадигми. <i>О. Кіз</i> .....	201
Духовно-людиномірна університетська освіта як підстава осмислення і реалізації імперативу виживання людства в умовах насадження сьомого технологічного укладу. <i>Г. В. Задорожний</i> .....	206
Університетська людиномірна освіта як головна передумова формування духовно-ноосферосталого господарського розвитку як стратегії виживання. <i>О. Г. Задорожна, О. В. Хомин</i> .....	212
Інтернаціоналізація вищої педагогічної освіти в Україні (на прикладі Вінницького державного педагогічного університету). <i>Н. І. Лазаренко</i> .....	217
Особливості морально-духовного виховання студентської молоді в умовах глобалізаційних викликів часу. <i>С. І. Ткачов, Н. О. Ткачова, А. С. Ткачов</i> .....	223
Потенційні можливості позааудиторної роботи для інтелектуального розвитку майбутніх учителів фізико-математичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. <i>Н. О. Пономарьова, Н. В. Олефіренко, О. А. Жерновникова, В. В. Масич</i> .....	226
Педагогіка дозвілля – духовність, інтелект, стратегія. <i>А. О. Денисенко</i> .....	230
Основні проблеми формування методології інтелектуального навчання на основах духовності та моральності у сучасному суспільстві знань та інформації. <i>О. В. Немцов</i> .....	234
<b>Розділ II. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ МОЛОДІ В ХХІ СТОЛІТТІ .....</b>	<b>241</b>
Еволюція та специфіка взаємодії духовного та інтелектуального розвитку в процесі наукового та навчального пізнання в часи античності та раннього середньовіччя. <i>О. В. Юрченко</i> .....	241
Роль духовенства в організації виховання й опіки дітей на західно-українських землях. 1900–1918 рр. <i>С. Є. Лупаренко</i> .....	246
Проблеми розвитку української національної школи в період кінця ХІХ – початку ХХ ст. <i>О. М. Кін</i> ..	251
Вплив психоаналітичного напрямку в освіті на розвиток духовної культури особистості. <i>Г. Груць</i> .....	255
Лихослів'я як деструктивний чинник соціалізації особистості. <i>Л. Ширококордюк</i> .....	266
Шляхи формування духовно-інтелектуальних цінностей дорослих. <i>А. В. Боярська-Хоменко</i> .....	271
Професійне саморозкриття особистості педагога сучасної школи. <i>О. Жизномірська</i> .....	273
Успішна професійна адаптація викладача-початківця як умова його інтелектуально-духовного зростання. <i>О. В. Бунчук</i> .....	277
Духовно-інтелектуальний концепт виробничої практики для здобувачів освітнього рівня «Магістр» у системі післядипломної освіти. <i>Р. І. Черновол-Ткаченко</i> .....	280
Імідж майбутнього керівника закладу освіти у контексті професійної підготовки. <i>О. І. Мармаза</i> .....	285
Spiritual and intellectual development of personality in the context of creative self-realization of national and Chinese students of artistic and pedagogical specialties. <i>Li Yan</i> .....	288
Актуалізація духовно-творчого потенціалу майбутніх учителів у вимірах підготовки до збереження і зміцнення професійного здоров'я. <i>Г. М. Мешко, О. І. Мешко</i> .....	292
Самопізнання як складова духовно-інтелектуального навчання і виховання майбутніх учителів. <i>Ю. І. Єрмак</i> .....	296
Розвиток інтелектуального потенціалу майбутніх учителів під час формування вмінь педагогічного прогнозування в навчальній діяльності. <i>О. С. Кабанська, А. А. Кабанська</i> .....	300
The problem of stimulating future chemistry teachers to the discovery of intellectual potential in the scientific works of Ukrainian and Chinese researchers. <i>Hou Isyuan</i> .....	304
Spiritual-intellectual development of the personality in the conditions of nursing aesthetic taste in the future music-pedagogical employees of Ukraine and Chine. <i>Chzhou Min</i> .....	307
Китайська естрадна музика як засіб духовно-інтелектуального виховання молоді. <i>Ло Юаньвень</i> .....	311
Духовно-інтелектуальний розвиток особистості в процесі професійної адаптації майбутніх філологів. <i>Л. О. Байбекова</i> .....	314
Когнітивний аспект у вивченні іноземних мов. <i>А. С. Кушнір</i> .....	318
Тестова методика навчання читанню за темою «Fashion and Clothes» як засіб розвитку інтелектуальних здібностей студентів. <i>А. С. Птушка</i> .....	322

Виховання щасливої дитини в освітніх закладах Фінляндії крізь призму реформування української школи. <i>О. Янкович</i> .....	328
Субкультура релігійних вірувань дітей як духовна інтенція аксіопсихологічного потенціалу особистості. <i>В. Сіткар</i> .....	332
Духовно-інтелектуальне виховання школярів Харківської гімназії № 89. <i>А. В. Жозе да Коста</i> .....	339
Забезпечення духовного розвитку молодших школярів з особливими освітніми потребами. <i>Ю. Д. Бойчук, О. С. Казачінер, О. В. Мірошніченко, Н. В. Науменко</i> .....	343
Інклюзивне навчання у системі освіти України: теорія і практика. <i>Т. М. Собченко, Н. М. Смолянчук</i> ...	348
Шляхи формування культури миру і толерантності у дітей в закладах загальної середньої освіти в умовах військового конфлікту в Україні. <i>І. М. Трубавіна</i> .....	352
Етика ненасильства в національній педагогічній спадщині та сьогоденні. <i>О. Кікінежди, І. Шульга</i> .....	356
Розвиток ідей педагогіки миру в освітньому військовому середовищі. <i>О. Г. Марченко</i> .....	360
Формування інтелектуальної складової готовності правоохоронців до професійної самореалізації на засадах педагогіки миру і толерантності. <i>С.О. Іщенко, О.В. Загребельний</i> .....	364
Вплив занять спортом на інтелектуальний розвиток спортсменів. <i>А. А. Голенков, А. С. Гонтар</i> .....	368
Бойове мистецтво як засіб духовного і фізичного виховання молоді. <i>Л. С. Рибалко, Д. С. Іванов</i> .....	372
Сучасні проблеми в професійній підготовці майбутніх медиків. <i>Ю. С. Лясова</i> .....	376
Духовно-інтелектуальний розвиток майбутніх лікарів під час спілкування в студентському середовищі закладу вищої медичної освіти. <i>Л. В. Фоміна</i> .....	379
Інтелектуальне навчання і виховання майбутніх іноземних лікарів новітніми засобами педагогічної майстерності. <i>М. Ю. Котелюх</i> .....	383
Духовно-інтелектуальне виховання майбутніх іноземних лікарів у закладах вищої медичної освіти як основа міжкультурних відносин. <i>Л. О. Гененко</i> .....	387
Теоретичні основи формування креативності майбутніх менеджерів. <i>Н. Добровольська</i> .....	390
Модель формування управлінської компетентності майбутніх економістів. <i>К. В. Копняк</i> .....	396
Розвиток інтелектуальної комунікації в учнівській та студентській молоді ХХІ століття. <i>Ф. Я. Майнаєв, О. І. Майнаєва</i> .....	402
Духовно-моральні константи у контексті спілкування студентів у соціальних мережах. <i>В. В. Ворожбіт-Горбатюк</i> .....	406
Духовные ценности человека информационного общества в медиа-стратегии высшего технического образования. <i>Я. Н. Кунденко</i> .....	412
Роль медіа у формуванні ідентичностей сучасної молоді: теоретико-методологічний та практичний аспекти. <i>Я. С. Фруктова</i> .....	415
Формування медійно-інформаційної грамотності особистості як запорука її духовного розвитку. <i>О. Городецька</i> .....	419
Інтелектуальне навчання майбутніх лікарів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. <i>Н. А. Іванькова, О. А. Рижов</i> .....	423
Використання ІКТ під час проектної діяльності майбутніх учителів початкової школи. <i>Б. В. Павлюк</i> ....	427
Особливості застосування веб-технологій в процесі підготовки майбутніх учителів. <i>А. І. Крижановський</i> .....	431
Формування інтелектуальних умінь засобами веб-сервісу Trello. <i>О. Г. Кіріленко, Г. О. Труш</i> .....	436
Практична значущість цифрових технологій для інтелектуального розвитку майбутніх лікарів-стоматологів. <i>Ю. С. Славінська</i> .....	439
Діагностика сформованості цифрової компетентності в процесі інтелектуального розвитку студентів. <i>О. О. Наливайко</i> .....	443
Застосування змішаного навчання в процесі підготовки майбутніх учителів. <i>Л. С. Шевченко</i> .....	447
Електронні освітні ресурси як засіб дистанційного навчання осіб з особливими потребами. <i>В. Уманець</i> .....	454
<b>Алфавітний перелік авторів монографії</b> .....	462

## **РОЛЬ МЕДІА У ФОРМУВАННІ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

**Я. С. Фруктова**

кандидат пед наук, доцент, доцент кафедри журналістики та нових медіа  
Київського університету імені Бориса Грінченка

Під час кризових періодів, трансформаційних соціально-економічних та політичних процесів особливого значення набуває проблема самоідентифікації молодого покоління. Від результатів цього процесу залежить не тільки подальше становлення особистості, зокрема національне, громадянське, професійне, родинне самоздійснення, але й розбудова країни, реалізація програм реформ, інтеграція у транснаціональні спільноти, як от сучасна європейська чи північно-атлантична. З метою полегшення соціалізації молоді людство сформува-ло систему соціальних інститутів, які акумулюють, транслиують культурні коди, досвід попередніх поколінь, здійснюють прогностичну діяльність. Наймолодшою з них є журналістика, яка тривалий час була платформою для наукових, політичних та соціальних дискусій різної проблематики. Проте не маючи формального визнання соціальні мережі вже набули ознак інституційної форми, і разом з традиційними медіа (кіно, радіо, телебачення) навчають, виховують, соціалізують молодь, формують думку більшості. Їх не еволюційний, а скоріше революційний вплив стосується державних структур та інститутів громадянського суспільства, економічної та соціальної сфер, науки та освіти, культури і способу життя людей. Стрімкий розвиток і поширення нових інформаційно-комунікаційних технологій обумовлює кардинальні зміни в інформаційній сфері як на глобальному так і на особистісному рівнях. В Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства поряд з іншим зазначається необхідність розвитку людських ресурсів, спроможних відповідати вимогам інформаційної епохи, готових до навчання протягом усього життя. При цьому однією з ознак такого типу суспільства

є як неконтрольований доступ до інформаційних ресурсів так і їх продукування та поширення. Незаперечним є той факт, що медіа як традиційні так і новітні і надалі будуть відігравати важливу роль як у становленні інформаційного суспільства так і формуванні нового бачення нормативної особистості, її ціннісно-мотиваційної, емоційно-вольової, поведінкової сфер. Тривале тотальне проникнення мас-медійних структур у процеси соціальної взаємодії призвело до зміни всіх комунікативних зв'язків особистості. В останні роки спостерігається підвищення інтересу до вивчення особливостей впливу ЗМІ на аудиторію. Як стверджують українські фахівці з соціально-комунікативних технологій, зокрема Зражевська Н. І., Холод О. М. [3, 13], маніпулювання здійснюється за допомогою методів підсвідомого стимулювання, коли ставлення аудиторії до тих чи інших явищ навколишнього середовища формується за допомогою стандартизованих спрощених уявлень, які визначають «порядок денний» ЗМІ, а отже впроваджуються у потік «організованих» новин, викликаючи в масовій свідомості негативну або позитивну реакцію на конкретну подію. При цьому основним завданням ЗМІ стає не тільки формування в аудиторії стійкого ставлення до певного явища, процесу чи особи, а й спонукання до дії, унаочнення бажаних моделей поведінки, виховання звичок.

Сучасні науковці, прихильники різних медіа-теорій, як і їх попередники, зокрема Г. Лассвелл, Р. Харріс, С. Стауффер, одностайні у тому, що медіа-впливи можуть мати різний характер, що обумовлено відповідними об'єктивними чинниками. Вони можуть бути за змістом когнітивними, поведінковими та афективними; за типом — прямими та опосередкованими, за часом — короткочасними, тривалими чи уповільненими, за масштабами охоплення — ізольованими та загальними, за наслідками-позитивні чи негативні. Роль ЗМІ набуває особливого значення, коли герої чи антигерої медіа-простору стають зразками для наслідування. Так В. Ф. Олешко [9] у навчальному посібнику «Психологія журналістики» дає характеристику різним негативним наслідкам впливу ЗМІ, зокрема типологізованого конформізму, який виявляється тоді, коли індивід перестає бути собою і поступово засвоює тип особистості, нав'язуваний йому масово-комунікаційним шаблоном. Певний час дії можуть здійснюватися свідомо, потім переходять в автоматичну поведінку. Причому людина впевнена, що вона самостійно приймає рішення, обирає стиль поведінки, реагування, форми творчого вияву. Псевдо-мислення, псевдо-емоції, псевдо-почуття, і як наслідок, соціальні псевдо-ролі, зокрема нав'язані як гендерні стереотипи, є характерними рисами «типологізованої» особистості.

Медіа у сучасному глобалізованому світі вже не є монополістами головного ресурсу сучасності — інформації. Проте саме вони на сьогодні проєктують межі допустимого та недопустимого для молодого покоління, етичного та аморального, прийняттого та неприйняттого, модного та застарілого, стандартного та нестандартного, ділять світ на «своїх» і «чужих», об'єднують у неформальні спільноти, вибудовують місточок між особами різної статі чи поглиблюють прірву непорозуміння між ними, визначають як особистісну ідентичність, зокрема гендерну, так і національну, принципи міжнаціональної взаємодії, продукують та руйнують соціальні стереотипи, і як наслідок — створюють медіа-картину навколишньої дійсності, прокладають життєві орієнтири для переважної більшості осіб незрілого віку, про що свідчать численні дослідження. Саме тому сучасні науковці, зокрема О. А. Гриценко, О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванов, Б. В. Потятник та інші стверджують, що сьогодні мас-медіа не тільки інформують та розважають, але й навчають, виховують глядацьку аудиторію. На думку Н. І. Зражевської [3], погляди якої ми поділяємо, розуміння масово-комунікаційних ефектів потрібне кожному, а особливо молоді. Професійні ж комунікатори не тільки мають оволодіти ефективними соціально-комунікативними технологіями, але й орієнтуватися у небезпеках, на які вони, свідомо чи несвідомо, можуть наражати особистість. Однією з таких небезпек є викривлена, хибна, негативна самоідентифікація. У межах символічного інтеракціонізму Дж. Мід, Ч. Кулі, С. Гофман [2], під ідентичністю розуміють здатність людини сприймати свою поведінку й життя як єдине ціле й надають особливого значення рефлексії, що дозволяє суб'єктові у процесі взаємодії передбачати установку партнера й сприймати себе з позиції опонента, здійснювати «прийняття ролі іншого». Прихильники цього напрямку запропонували модель боротьби ідентичностей. Вони переконують, що особистість відчуває боротьбу між чотирма видами ідентичності: реальна ідентичність (я сьогодні); ідеальна ідентичність (яким я хочу бути); негативна (яким я не хочу бути) і пропонована ідентичність (набір образів, які індивід демонструє іншим людям для того, щоб вплинути на оцінку ними своєї ідентичності). Сучасна молодь, на нашу думку, включена у більш жорстку боротьбу ідентичностей ніж усі попередні покоління. Якщо раніше цей процес обумовлювався родинним вихованням, згодом релігійним, а з плином історії іншими соціальними інститутами, то на сьогодні потужні неузгоджені виховні впливи здійснюють медіа, зокрема професійні та непрофесійні мовці, які формують аудіовізуальний контент як традиційних так і новітніх засобів масової комунікації, зокрема соціальних мереж. У потоці різноманітних зразків для наслідування, які пропагуються, навіюються, нав'язуються «лідерами думок», особистість намагається наблизити реальну ідентичність до ідеальної, нормативної, в той же час збільшити розрив між реальною й «негативною» ідентичністю. Це досягається шляхом маніпулювання пропонованою ідентичністю у віртуальній соціальній взаємодії. Аналогічні прийоми самопрезентації молодь апробує у реальній взаємодії, як правило з меншим

успіхом, що призводить до амбівалентності, ресоціалізації, необ'єктивним рівнем домагань. Що пов'язано з тим, що «негативними» сьогодні визнаються стандартизовані моделі поведінки, які культивуються традиційними соціальними інститутами. У цьому контексті важливим є окреслення особистістю Я-концепції як інтегрованого конструкту, що є суб'єктивним відбитком думки оточення, частиною якого є ідентичність. Хоча і цей макро-процес багато у чому обумовлений оцінкою інших. Особистість формується у результаті численних взаємодій з іншими людьми, внаслідок чого людина формує своє «дзеркальне Я», що складається з трьох елементів: як мене сприймають інші; як вони реагують на те, що бачать у мені; як я відповідаю на сприйняття інших. Важливу роль у становленні «Я-концепції» відіграє взаємодія з групою значущих людей, яку Ч. Кулі назвав первинною групою (родина, неформальні об'єднання, професійна група тощо). У такому тлумаченні ідентичність виступає частиною «Я-концепції», відповідальною за усвідомлення людиною своєї групової приналежності. Тому ідентичність у Ч. Кулі являє собою своєрідний відбиток узагальнених інтеракцій, що мають місце під час особистісного, неформального, безпосереднього спілкування [15]. Зазначений підхід розширює розуміння соціальної ідентичності через аналіз впливу соціального оточення на уявлення людини про себе. При цьому необхідно наголосити на тому, що якщо раніше значущі люди знаходилися у найближчому оточенні особистості, то тепер можуть бути віртуальними друзями чи медіа-персонами. Окрім того сучасні молоді сприймає оцінку віртуальних друзів як об'єктивну та не піддає її сумніву, залишає поза увагою суб'єктивність медійних персон, вияви архетипу Маска сприймають як Самість. Таким чином некритичне сприймання думки віртуального оточення, чисельність цих оцінок, обумовлюють ілюзорність, штучність зворотнього зв'язку.

Ідея про наявність двох аспектів ідентичності — особистісного й соціального — знайшла відображення у теорії А. Тешфела й Дж. Тернера [5]. Автори стверджують, що особистісна ідентичність формується на базі ідентифікації фізичних, інтелектуальних і моральних якостей, соціальна ідентичність — результат ідентифікації людини з конкретною спільністю: расою, національністю, професійною групою тощо. Проте сучасна молодь, як доводять наші спостереження та висновки колег, надає перевагу не реальним спільнотам, а віртуальним чи уявним — медійним. Науковці розглядають бінарну систему «міжособистісний — міжгруповий континуум», у якій розташовуються поведінкові реакції людини. На одному полюсі розміщують варіанти соціального поводження людини, зумовлені фактом групової спільності, на іншому — такі форми соціальної взаємодії, які визначаються індивідуальними характеристиками її учасників — осіб, які діють як більш-менш незалежні, та приймають рішення переважно на основі суб'єктивних критеріїв. «Перехід» з одного полюса на інший розглядається як прояв соціальної й особистісної ідентичності.

Постнекласичний підхід до розв'язання проблеми відображено у дослідженнях Ф. Барта, П. Бергера, Т. Стефаненко та інших, в яких ідентичність, зокрема етнічна, розглядається як сфера соціального пізнання. Сутність цієї моделі полягає у визнанні соціального конструювання реальності, що приводить до утворення культурної єдності групи, що стає сенсом існування групи. Класики соціології П. Бергер і Т. Лукман [1] відзначають, що індивіди наче конструюють соціальну реальність у контексті певної культури, продукують моделі соціальних взаємин, опираючись на власні індивідуальні характеристики й інших соціальних суб'єктів. Отже, на думку науковців, ідентичність виступає результатом успішності соціалізації особистості.

З метою пояснення механізмів формування ідентичності Дж. Келлі [7] запропонував систему конструктів. Кожна людина, що активно взаємодіє зі світом, може мати альтернативні тлумачення ситуації або об'єктів, доступні для вибору. Головна функція людської психіки, на думку Дж. Келлі, полягає в дослідженні реальності, прогнозуванні майбутнього й контролі над поведінкою. Поведінка — це не тільки реакція на обставини, а й прогноз майбутнього. Кожна людина у певному розумінні — дослідник. Вона будує гіпотези, розмірковує, оцінює досвід й розбіжності поглядів, співставляє факти. Термін «конструювання» автор концепції вживає як синонім інтерпретації, тлумачення. Інтерпретуючи реальність, споруджуючи системи конструктів, сприймаючи навколишню дійсність, людина виявляє ставлення до неї, тому поведінка людини визначається не реальністю самою по собі, не зовнішніми впливами, а її переломленням через суб'єктивну призму конструювання. Постмодерністи фокусують свою увагу на тому, як мова формує наш світ і наші переконання. Саме у мові суспільство конструює своє бачення світу. Спільноти конструюють «лінзи», через які їхні учасники інтерпретують світ. Ті реальності, які кожен з нас приймає як належне, це реальності, якими суспільство оточує нас із самого народження. Ці реальності забезпечують практики, слова й досвід, на основі яких ми будемо своє життя.

На сьогодні спільноти перейшли з реального світу у віртуальний, медійний, мова сленгова, не придатна для окреслення навколишньої дійсності, а реальності — нереальні. Виникає питання: яким чином має інтерпретувати буденність сучасна молодь? Що залишиться у реальному світі, якщо дружба, робота, релігія, кохання, управління, влада переходять у віртуальне середовище? Якій досвід засвоить наступне покоління?

Особливої уваги, вважаємо, заслуговує германевтичний підхід у вивченні ідентичності особистості. Так, за словами Н. В. Чепелевої [11], процеси розуміння та інтерпретації, за допомогою яких людина усвідомлює, упорядковує та організовує власний досвід, впливають на внутрішньо-особистісну узгодженість, забезпечу-



ючи тим самим безперервне відчуття ідентичності. Завдяки означеним вище процесам, у людини утворюються стабільні організовані когнітивні структури, які й лежать в основі її ідентичності. Науковиця пропонує диференціювати особисту й особистісну ідентичність, як ми розрізняємо особистий і особистісний досвід. На її думку, особистісна ідентичність об'єднує, інтегрує особисту, соціальну, культурну та національну ідентичності. При цьому персональна ідентичність може розглядатись як соціокультурна репрезентація, оформлена й організована як певна когнітивна структура, такою когнітивною структурою є наративи. Саме вони виступають інтерпретаціями соціокультурного світу й дають можливість конструювати власну внутрішньо-психічну реальність, а відтак відображають ідентичність особистості. Капрара Дж. й Сервон Д. [6] указують, що життєва історія — це соціокультурно зумовлений наратив, що є складовою «Я-концепції». Модель життєвої історії — це модель ідентичності, оскільки особиста історія людини надає сенсу її досвіду й виконує винятково важливу роль у визначенні Я. Тому розвиток стабільного відчуття ідентичності базується на здатності людини брати участь у діалозі та створювати узгоджені наративи. На сьогодні особистісні та групові наративи народжуються, живуть та помирають у аудіовізуальних контентах соціальних мереж.

У контексті соціально-конструктивістського світогляду важливо приділяти увагу культурним і контекстуальним історіям так само, як й історіям індивідів. Історії оживляють життя, вони зближують і роз'єднують нас. Ми живемо у великих історіях нашої культури, ми проживаємо історії. Наратив — це історично і культурно обґрунтована інтерпретація деякого аспекту світу з певної позиції. П. Рікер [11] увів навіть поняття нарративної ідентичності, вважаючи, що особистість виявляє своє існування лише в процесі оповідання історій. Якщо раніше нас визначали історії нашої раси й місцевості, то тепер нашої «інформаційної бульбашки», яку ми самостійно створили вибором нарративів інших. Ідентичність особистості виявляється через її наративи, зокрема у його сучасному форматі — авторському аудіовізуальному продукті.

На сьогодні спостерігається домінування соціальної ідентичності над особистісною. Тиск віртуальних соціальних спільнот та вплив медіа-контенту обумовлюють загострення потреб у прийнятті, схваленні та приналежності. Якщо раніше ці потреби задовольнялися взаємодією із найближчим оточенням і обмеженою кількістю контактів, то сьогодні соціальний простір розширився до розмірів глобалізованого світу, а кількість друзів гіпотетично може перевищити кількість населення на планеті, оскільки одна особистість може мати необмежену кількість акаунтів, а отже проектувати та репрезентувати різні навіть протилежні ідентичності. Окрім того не можна залишати поза увагою, такі сучасні феномени інформаційного простору як «ботоферми» (колективи осіб, які пишуть численні коментарі з задалегідь визначеними меседжами) та «джинса» (проплачені замовником публікації), які не тільки підкріплюють позитивний чи негативний імідж політичних діячів, партій, брендів, корпорацій, країн, регіонів, але й формують штучно-сконструйовану «громадську думку», точку зору «більшості», а отже визначають основні маркери ідентичності «сучасної, прогресивної особистості», яким намагаються відповідати юні особи, з метою отримання схвалення та сподіваннями на прийняття та приналежність. Таким чином формування ідентичності значно ускладнюється та викривлюється як непрофесійними мовцями так і професійними, хоча за переліком традиційних функцій мають сприяти соціалізації молодого покоління, передачі досвіду попередніх поколінь щодо реальної продуктивної взаємодії членів спільноти, задля забезпечення еволюційних змін соціума, передачі культурної спадщини.

Викладене вище актуалізує проблему медіаосвіти молодого покоління. Україна, як і провідні країни, світу має певний досвід, щодо її впровадження. На сьогодні вітчизняна модель передбачає поєднання захисної, естетичної, критичної та творчої теорій медіа-освіти. Медіапсихологи наголошують на тому, що стрімкий розвиток у сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа нагально потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними. Як переконують результати сучасних досліджень в Україні як і в провідних країнах світу на взаємодію з різноманітними медіа припадає вагома частка у бюджеті вільного часу громадян, чим зумовлюється їх значний вплив на всі верстви населення, передусім дітей і молодь. На сьогодні у багатьох країнах медіа-освіта функціонує як система, що стала невід'ємною частиною, з одного боку, загальноосвітньої підготовки молоді, з другого — масових інформаційних процесів. Негативними наслідками медіа-впливів на особистість окрім окреслених вище можуть бути: засвоєння викривлених норм міжособистісних стосунків, гендерних ролей, моделей поведінки, вульгаризація романтичних стосунків. Окреслені вище суперечності між теорією та практикою визначають мету та завдання медіа-освіти, зміст якої є міждисциплінарним і орієнтованим на визначення ролі медіа щодо навчання та виховання особистості протягом життя, унаочнення медіа-впливів на особистість, формування відповідальності за їх наслідки, проектування інтегрованого освітнього середовища (медіа-педагогічного). Впевнені, що усвідомлення ризиків щодо значного випередження медіа-практики відносно медіа-теорії призведе до міждисциплінарної інтеграції педагогів, психологів, соціологів, фахівців медіа-сфери з метою розв'язання актуальних проблем інформаційного суспільства, зокрема індивідуальної, соціальної, нарративної, позитивної та негативної, національної, гендерної та іншої самоідентифікації молодого покоління.

### Література

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва, 1995. 323 с.
2. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни Москва, 2000. 304 с.
3. Зражевська Н. І. Розуміння медіакультури: комунікація, постмодерн, ідентичність, ідеології, медіаконтроль. Черкаси, 2012. 408 с.
4. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис Москва, 1996. 344 с.
5. Иванова Н. Л., Румянцева Т. В. Социальная идентичность, теория и практика Москва, 2009. 453 с.
6. Капрара Дж., Сервон Д. Психология личности. Санкт-Петербург, 2003. 638 с.
7. Келли Дж. Теория личности. Санкт-Петербург, 2000. 249 с.
8. Иванов В. Ф., Волошенко О. В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Київ, 2012. 344 с.
9. Олешко В.Ф. Психология журналистики. Санкт-Петербург, 2006. 240 с.
10. Потятник Б. В. Медіа: ключі до розуміння. Львів, 2004. 312 с.
11. Рикёр П. Время и рассказ Москва, Санкт-Петербург, 2000. Т. 1. С. 42–106.
12. Чепелева Н. В. Идентичность личности в контексте психологической герменевтики. *Актуальні проблеми психології*. Т. 2: Психологічна герменевтика. Київ, 2006. Вип. 4. С. 5-15.
13. Холод О. М. Комунікаційні технології. Київ, 2013. 211с.
14. Bruner J. The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 1991. P.1-21
15. 15. Cooley C. H. Social Process. NY, 1918. P. 19-21.